

Lucija Stepančič

Štefan Kardoš: *Rizling polka*.

Maribor: Študentska založba Litera (zbirka Piramida), 2007

Moški pomenek (beri: moško bahanje) v obliki romana? In če je temu prikimala tudi žirija letošnjega kresnika? Pa poglejmo.

Štefan Kardoš je svojo "čezplotno" veselico postavil v enega zadnjih rezervatov ogrožene patriarhalne vrste: v vaško okolje s cerkvijo, vinogradi in seveda gostilno. Dobra stara tradicija morda res že jemlje konec (tako v njegovem romanu kot tudi v resničnosti), kršitvi šeste in devete božje zapovedi pa bosta tudi v najprijetnejšem zakotju očitno še dolgo ostali poglavitno razvedrilo in najbolj množična rekreacija provincialnih hedonistov.

Ruralna commedia del' arte je odigrana s preverjeno zasedbo vlog: kalvariji (domnevno?) prevaranega soproga, arhetipskega rogonosca, veselo asistirajo sklerozni župnik, prefrigani oštir, vaški posebnež, naduti policaj, nesposobni detektiv, prežaljeni zakonski ženi in usekani psihiater, ki skupaj s četico prizadevnih šankovskih abonentov skrbijo za pester lokalni kolorit. Zadeva se seveda (kako bi bilo sploh lahko drugače) vrti okoli fatalke, skrivnostne Rusinje, nekdanje barske dame, ki jo je zaljubljen bučman (sicer izjemno uspešen in premožen vinogradnik) rešil negotove prihodnosti ter ji ponudil svojo roko in srce, svojo hišo in avto. Vse skupaj se začne, ko punca po dolgih letih neplodnega koruzništva vendarle zanosi in se bodočemu očku po prestanih torturah v zvezi s spočetjem kar zmeša od sreče. Dokler bedasta gostilniška pripomba ne vzbudi globoko potlačenih sumov, ki jih je, potrjeno jalov, pometel pod preprogo svojega enkratnega domovanja, in tako se ne more nikamor več umakniti pred vprašanjem, ali ni usodnega spermija kar za grmom prispeval kdo drug. Le kdo bi bil lahko tako prijazen? Iz ljubosumnosti na nosečo ženo bi se prav tako lahko skuhalo tudi izjemna tragedija (na misel mi pride Marjan Tomšič s svojo novelo Ena mikena nisrečica), vendar nas že uvodni takti prepričajo, da ostajamo v mejah (in v dometu) komedije, da se bo vse razpletlo optimalno in z veliko smeha. Še več: zadeva se začne in konča s pravcato burlesko. V romanu, v katerem

nenehno neusmiljeno preverjajo zmogljivost šanka, pa vse skupaj niti ni tako preprosto. Tu sta še dve vzporedni zgodbi parov na preizkušnji, ki na prvi pogled nimata kaj dosti skupnega, iz spretno posejanih namigov pa je mogoče (še prehitro) uganiti, da vse poti vodijo v posteljo prvoosebnega pripovedovalca, ki se kot stranska oseba ves čas prihuljeno drži ob strani.

Pa mora pisec, da bi nas prepričal o svojem smislu za humor, res ves čas vzdrževati pozo gobčnega frajerja ali mu biti dovoljeno, da vsaj na skrivaj, med pisanjem, bolj spominja na starega skopuha z budilko? Največji komedijanti so pravzaprav pedanti, o tem nas lahko za vse večne čase prepriča že en sam pogled na sitno Kishonovo faco. Ekonomija pripovedovanja vica je pač najbolj zategnjena ekonomija na tem svetu in menda se ne motimo preveč, če enako logiko in eleganco pripišemo tudi vsakršnemu pisanju, ki kot svoj poglavitni adut prodaja humor.

Nov pogled na Mojstre z veliko začetnico razkrije še eno značajsko potezo, in ta je nepričakovano flegmatična. Že res, da mora maestro že pred začetkom pisanja vse naštudirati v nulo, tako kot mora tudi najti nevalgično točko, iz katere bodo stvari stekle same po sebi, povsem spontano, brez vsakršnega avtorjevega vmešavanja. Dober primer je Arto Paasilinna: osebe v njegovih romanih šibajo kot dobro naciljani izstrelki. Izjemno pretehtano izhodišče jim omogoča, da komične situacije generirajo skoraj samodejno. Tako tudi Marina Lewycka v dobri veri, da se prav vsako dejanje na tem svetu sprevrže v karikaturu samega sebe, le lisičje nasmehljana sedi in čaka, da vsakdo poje, kar si je sam skuhal. Tudi iz Garyja Shteyngarta žari samozavest rojenega manipulatorja (čeprav na skrivaj dobrodušnega). Njegova lenobnost je le šaljiva kamuflaža za nezaslišano vitalnost paradoksa: vse, česar se dotakne, kar mimogrede razkrije svojo tragikomično protislovnost. Pravzaprav je spoznanje, da se vsi komični učinki napajajo iz elegance in ležernosti, ki ju izžareva samodejnost absurda, naravnost srhljivo.

Vse pisanje Štefana Kardoša pa je eno samo letanje, eno samo priza-devanje, bralca je treba kar naprej poučevati in kar naprej zabavati in tako so prizori, ki bi morali govoriti in presenečati sami zase, preobremenjeni z dolgoveznimi razlagami. Vrhunski sceni, v kateri se v isti gmajni znajdetta žena z ljubimcem in njen mož s pištolo, je s tem odvzeta vsa moč in tako učinkuje bolj prežvečeno kot pa zabavno. Občutek, da se vse rešuje sproti, in to z veliko truda, pokvari še zadnje preostanke bralskega užitka, improvizacija pa postaja vse bolj mučna.

Prav v romanih, kakršen je Kardošev, tako lahko tudi vidimo, v čem se ležernost vrhunskega pisca razlikuje od ležernosti gostilniškega monolita. Sicer je avtor na začetku čisto simpatičen lahkoživec, vendar je njegov

sangvinični temperament dolgoročno naporen, še posebno ko postane poza. To ni brez posledic za njegovo knjigo: komičnost je, namesto da bi se vzdrževala sama od sebe, od znotraj, iz potencialov, ki jih ponuja zaplet, treba ohranjati umetno, z dodatki, ki se spreminjajo v nadležen balast. Avtor se rešuje iz zagate s pretiravanjem. Ne samo, da so osebe že kar neokusno karikirane, enako preforsiranje vlada še pri opisih interierjev: tudi ti so namreč lahko karikature. Vaška gostilna je tozadevno hvaležen model in zanemarjeni farovž prav tako, da o obskurni pisarni zasebnega detektiva sploh ne govorimo.

Razsipavanje s komičnimi elementi pisanje sproti spreminja v moteče inflatorno duhovičenje, ta napaka pa se širi na vse ravni pripovedi. Tako tudi osebe reagirajo burno kot v kakšni predstavi amaterskega gledališča. Ena sama pripomba zadošča, da se na mrtvo napijejo, prav tako kot je (vsaj pri Kardošu) zaradi enega samega pogleda lepih ženskih oči mogoč globok uvid v svoje bivanje. Tudi preobrati niso prepričljivi: najzvestejši delavec in vinogradniški garač nenadoma razkrije svoje zveze s preprodajalci orožja, stara zakonca pa se, potem ko je on čudežno ozdravljen paranoje in ona nimfomanije, na cesti zalizujeta kot pubertetnika. No, da se zmeša psihiatru, je pa tako ali tako že kar kliše.

Kardošev pripovedni svet raste na prepihu, ki je sam po sebi več kot zanimiv, značilna razpetost med tradicijo in nekoliko bolj svežimi, spremembe prinašajočimi sapicami pa mu pri pisanju vendarle ni v pomoč. Že res, da protagoniste močno zaznamuje nihanje med obema skrajnostima, vsakršno caganje literarnega stvaritelja pa je pogubno. Dvoumnost, ki jo novodobni vetrovi prinašajo v prijetno zaležano domačijskost, ni tako izrazita, kot bi lahko bila. Namesto tega imamo ves čas občutek, da se svetovljanstvo in provincialnost mešata naključno, tako kot v danem trenutku avtorju pač bolje znese. Osebe se vedejo kot kmetje (in celo kot kmetavzarji) in imajo čisto vaške manire: to, na primer, da svoje (moške) probleme rešujejo v gostilni, da se ga natolčejo in se medsebojno tudi nalomijo, če je treba. Enako samoumevno uporabljajo novodobni mobilni in starodavno prepričanje, da se izgubljeno čast rešuje s streljačino, ob tem pa prav po filmsko uporabijo tudi storitve zasebnega detektiva. Izrazito žanrska motiva zasledovanja in vohunjenja pa v notorični majhnosti podeželskega mesteca žal nimata prave zaslombe in učinkujeta izumetničeno.

In če vsega skupaj ne beremo kot visokoletečo literaturo, pač pa kot moški pomenek, napol kot bahanje in napol kot kozerijo? Majhno (ali veliko) presenečenje, ki ga je avtor prihranil za konec, prinaša kočljivo samorazkritje in pravo bistvo romana se, vsaj zanj, skriva na točki, na

kateri se stikajo na videz ločene zgodbe treh različnih zakonskih ali zunajzakonskih parov.

Prostodušnost, ki jo očitno zelo ceni in se jo trudi uveljaviti kot poglavitno značilnost svojega pisanja, pa se izkaže vsaj v pristni samoironiji, s katero prizna, da je bil, medtem ko je zalezoval vse po vrsti, nategnjen tudi sam, da je bil pravzaprav samo mašilo za tuje zakonske težave, če ne celo rezervni oplojevalec. Če že ne drugega, je v romanu mogoče zaslutiti vsaj privlačno zmešnjavo intuicije, prvobitnih nagonov, paranoje, pravega in namišljenega zalezovanja, pa tudi prvinskega hrepenenja. Izzivalen, hinavski mir vasice s plotovi, v kateri se idilična ljubezenska dvojina kaj kmalu nasrši v grozeče zašpičeni trikotnik, ta pa v kvadrat in pozneje v zmajevsko razvejeno geometrijo mnogokotnih pošasti, ki na lepem premorejo več dimenzij, kot jih lahko prebavi uboga človeška pamet.